

STAVEBNÍ JÁMA

Voščev došel až na pláň a objevil teplou jámu, kde se dalo přenocovat; sešel dolů, do této zemske prolákliny, položil si pod hlavu pytel, kam si sbíral na památku a pro odčinění křivdy kdejakou nicotnústku, zesmutněl a s tím usnul. Jenže na pláň přišel muž s kosou a dal se do sekání vysoké trávy, která tu odedávna rostla.

Kolem půlnoci došel až k Voščevovi a poručil mu vstát a uvolnit pozemek.

"To jsou mi řeči," pravil Voščev neochotně. "Jakýpak pozemek, tedy je volné místo."

"A teď tu bude pozemek, teď se tu má stavět zděný dům. Ráno se přijď na to místo podívat, protože za chvíli navěky zmizí pod stavbou."

"Kam tedy mám jít?"

"Můžeš se klidně dospět v ubytovně. Jdi tam a spi až do rána a ráno si to vyjasníš."

Voščev tedy šel, jak mu sekáč řekl, a brzo uviděl prkennou boudu na bývalé zahradě. Uvnitř spalo na zádech sedmáct nebo dvacet lidí a přitlumená lampa osvětlovala bezvědomé lidské tváře. Všichni spící byli hubení jako mrtvolý, těsný prostor mezi kůží a kostmi byl zaplněn žilami a na naběhlých žilách bylo jasně vidět, kolik krve jimi prochází při těžké práci. Plátno košil přesně zaznamenávalo pomalou osvěžující práci srdce - tlouklo hned pod ním, ve tmě udřeného těla každého spáče. Voščev se zadíval do tváře nejbliž-

šího muže - nevyjadřuje-li hluboké štěstí spokojeného člověka. Spáček však ležel jako mrtvý, oči měl hluboko a smutně zapadlé a zchlazené nohy bezmocně natažené ve starých pracovních kalhotách. Kromě dechu lidí nebylo v baráku jiného zvuku, nikomu se nic nezdálo, nikdo nemluvil ze sna, každý existoval bez nejmenší zbytečné známky života, a po čas spánku zůstávalo živé jedině srdce, které člověka střeží. Vošček pocítil chlad únavy a ulehl do tepla mezi těla dvou spících. Usnul, neznámý mezi těmi, kdo tu leželi se zavřenýma očima, a spokojený, že spí vedle nich - a tak spal až do rána, aniž pochopil pravdu světa.

Ráno ho udeřil jakýsi instinkt do hlavy, Vošček se probudil a ještě než otevřel oči, uslyšel slova:

"Je slabý!"

"Je neuvědomělý!"

"To nic: kapitalismus dělal z našinců pěkný trouby, no a tenhle je ještě z nich."

"Aspoň kdyby to byl našinec, to by se nám šiknul."

"Jak tak koukám na to tělo, je z chudý třídy."

Vošček nejistě otevřel oči proti světlu začínajícího dne. Včerejší spáči teď stáli nad ním živí a sledovali jeho nemo-houcnost.

"Copak že si tu chodíš po světě jen tak?" zeptal se ho jeden, kterému od udřenosti už skoro ani nerostly vousy.

"Já si tu nechodím jen tak, já přemejšlím," pravil Vošček s ostychem, že se jím jediným zabývá tolika lidí.

"A proč vlastně přemejšlíš a tejráš sám sebe?"

"Já jak neznám pravdu, hned jsem celej vysláblej a nemůžu se rukama uživit - u nás v dílně jsem se taky moc zamejšlel,

až mě nakonec vyhodili."

Všichni dělníci mlčky hleděli na Voščeva; jejich tváře byly lhostejné a fádňí, jen tu a tam zasvitla v jejich trpělivých očích nevýrazná myšlenka.

"Co je to ta tvá pravda?" řekl ten, co mluvil už prve. "Když nic neděláš, když nežiješ s živoucí hmotou, kde by se u tebe brala myšlenka!"

"A na co potřebuješ pravdu?" zeptal se jiný muž, rozlepiv rty spečené mlčením. "To ti bude dobře leda vevnitřku, ale zvenčí ti bude mizerně."

"Vy už jistě všechno víte, že?" nesměle se zeptal Voščev se slabou nadějí v hlase.

"To se ví, z nás přeci existují všechny organizace!" odpověděl malý muž vyschlými ústy, kolem nichž mu z udřenosti vyrážel ubohý plnovous.

V tu chvíli se otevřely vstupní dveře a Voščev v nich spatřil sekáče s šajníkem v ruce: voda, co stála na kamnech na dvoře, se už dala do varu; čas probuzení minul, teď přišla doba, kdy se měli nasytit k celodenní práci.

Venkovské hodiny visely na dřevěné stěně a trpělivě tikaly pod tíhou mrtvé váhy; byl na nich namalován růžový kvítek pro potěchu každého, kdo se podívá na čas. Dělníci usedli do řady po délce stolu, sekáč, který v baráku vykonával ženské práce, nakrájel chléb, dal každému krajíc a k němu po kousku studeného hovozáho od včerejška. Dělníci se s vážnou tváří pustili do jídla, přijímajíce potravu jakoby z povinnosti, nikoli pro radost z jídla. Přestože ovládali smysl života, což se rovná věčnému štěstí, byly jejich tváře zamračené a přepadlé, a místo aby našli životní klid, měli jen

dřinu a pot. Vošček teď s malou nadějí a velikými obavami sledoval tyto smutně vyhlížející lidi, kteří bez okázalých řečí v sobě dovedli uchránit pravdu; že se smiřoval i s tím, že pravda na světě spočívá jen v blízkosti těla tohoto muže, který s ním nyní hovoří, to znamená, že stačí být mu nablízku, aby člověk bral život trpělivě a s láskou k práci.

"Pojď se s námi najíst," pozvali Voščkova od stolu.

Vošček vstal, a ač dosud nebyl plně přesvědčen, že svět je nezbytně nutný, usedl v trapných rozpacích ke stolu.

"Co že jsi takovej morous?" zeptali se ho.

"Tak," odpověděl Vošček, "Chci teď taky pracovat na životní hmotě."

V dobách pochybností o správnosti života se zřídka kdy najedl v klidu, neboť neustále cítil, jak se mu nitro svírá.

Nyní však pojedl s chladnou hlavou a nejaktivnější z dělníků soudruh Safronov mu po jídle sdělil, že teď se snad i on bude mít k práci, protože lidé jsou teď drazí, zrovna tak jako materiál; však úsekáč už chodí kolikátý den po okolí města a po odlehlých místech a hledá nezapojené chudáky, aby z nich vychoval stálé pracovníky, ale málokdy někoho přivede - všichni jsou zaměstnání životem a prací.

Vošček se už najedl a vstal uprostřed sedících.

"Copak že vstáváš?" zeptal se ho Safronov.

"Jak sedím, začně mi to moc přemejšlet. Radši postojím."

"Tak jenom stůj. Ty jsi nejspíš inteligent - ti by taky jenom seděli a přemejšleli."

"Dokavad jsem byl neuvědomělej, živil jsem se rukama, ale od té doby, co marně hledám smysl života, všechna síla

mě opustila."

K baráku se přiblížila kapela a spustila zvláštní naléhavé tóny, ve kterých sice nebyla žádná myšlenka, zato jakási jásevá předtucha, jež přivedla Voščevovo tělo do stavu chvějivé radosti. Zneklidňující tóny nenadálé hudby vyvolávaly pocit zodpovědnosti, doporučovaly střežit čas vyměřený k životu, projít dalekou cestu naděje až do konce a dosáhnout jejího naplnění, abychom tam našli pramen tohoto vzrušujícího zpěvu a nemuseli před smrtí zaplekat ze smutného pocitu marnosti.

Hudba přestala hrát a život se znovu ve všech usadil jako těžký kámen.

Úsekář; kterého Voščev už znal, vstoupil do pracovní místnosti a požádal členy družstva, aby jednou prošli napříč starým městem a uvědomili si, jak významná je práce, kterou mají zahájit na pokosené pláni, až se sem vrátí.

Dělníci vyšli ven a zaraženě zůstali stát proti hudebníkům. Safronov nuceně pokašlával, pln rozpaků z veřejné pocity, jíž se mu toute hudbou dostalo. Kopáč Čiklin hleděl s údivem a očekáváním - necítil žádné zásluhy, ale byl by si rád poslechl slavnostní pochod a tiše se radoval. Ostatní odevzdaně spustili trpělivé ruce.

Úsekář pro samé starosti a aktivitu neměl čas myslet sám na sebe, a hned mu bylo lehčeji; měl plné ruce práce se sháněním lidí a s organizováním vedlejších radostí pro pracující, takže zapomínal na uspokojování potřeb vlastního života, hubl a chodil spát pozdě v noci. Kdyby byl polevil v tempu své práce, kdyby si byl vzpomněl, jak bídne je na tom jeho rodina,

nebo kdyby byl v noci pohladil své scvrklé, zestárlé tělo, byl by pocítil stud, že žije na účet dvou procent neveselé dřiny. On se však nemohl zastavit a nazírat věci v klidu.

Rychle, tak jak to plynulo z jeho neklidné oddanosti pracujícím, vykročil kupředu, aby ukázal kvalifikovaným dělníkům město, rozpadlé do jednotlivých usedlostí, protože dnes měli začít se stavbou jediné budovy, v níž se později usadí celá místní třída proletariátu. Tento společný dům se bude tyčit nad celým městem, složeným z usedlostí a dvorů, malé, soukromé domy se vylidní a zarostou hustým rostlinstvem a postupně v nich dodýchají sešlí lidé zapomenutých dob.

K baráku přišlo několik zedníků ze dvou nově rozestavěných závodů, úsekář se nafoukl nadšením v poslední chvíli před pochodem budovatelů po městě, hudebníci přiložili dechové nástroje ke rtům, avšak stavební dělníci stáli roztroušeni každý jinde a nejevili nejmenší chuť vykročit do pochodu. Safronov si všiml předstírané snaživosti na tvářích hudebníků a cítil se dotčen za ponižovanou kapelu.

"Co jste si to zas vymysleli za tyátr? Kam budem chodit - copak to neznáme?"

Úsekáři zmizel z tváře úslužný výraz a v tu chvíli si uvědomil, že má duši - vždycky si to uvědomoval, když mu někdo ublížil.

"Soudruhu Safronove, to jen okresní odborová rada chtěla ukázat vašemu prvnímu vzornému družstvu, jak uboze vypadal někdejší život, v jakých se žilo chatrčích, v jak nemožných poměrech, a taky jsme si chtěli připomenout hřbitov, kam se pohřbívali proletáři, kteří umřeli před revolucí a nepoznali

šťěstí - to byste teprve koukal, jak zastaralé město stojí uprostřed rovin v naší zemi, a rázem byste pochopil, proč tolik potřebujeme společný dům proletariátu, který začnete stavět hned po to...?

"Nech toho, ty melhubo," pravil odmítavě Safronov, "Myslíš, že jsme jaktěživ neviděli domky, kde žijou různé autority! Odveď si tu kapelu někam mezi děti, a my už si s tím domem poradíme podle své hlavy."

"Tak ty myslíš, že já jsem melhuba?" docházelo konečně úsekáři, až se celý vylekal. "U nás v odborech máme jednoho vychvalovače, a ty říkáš, že já jsem melhuba?"

A úsekář zlomeně a mlčky vykročil směrem k odborové radě a kapela za ním.

Na pokosené pláni voněla zavadlá tráva a vznášel se pach obnažených míst a na Voščeva tím silněji dolehl celkový smutek života a tíseň marných tužeb. Dostal lopatu a sevřel ji v dlaních, jako by chtěl vydolovat pravdu z pozemského prachu; byl zkušen a smiřoval se s tím, že nepozná smysl života, ale toužil alespoň po tom pozorovat jej v tělesné hmotě svých bližních, být jim nablízku a vložit do práce celé své slabé tělo, znavené myšlením a pošetilou touhou.

Uprostřed pláně stál inženýr - nebyl ani starý, ani neměl šedivé vlasy. Celý svět si představoval jako nehybné těleso a posuzoval je jen podle částí, které už proměnil v konstrukce: svět se všude poddával jeho vnímavému a představivému mozku, omezenému jen vědomím o zákonech setrvačnosti přírody, materiál se vždycky podrobil jeho přesné a trpělivé práci, byl tedy mrtvý a jalový. Člověk však byl živý a důstojný uprostřed veškeré poddajné hmoty, proto se teď inženýr zdvořile

usmíval na dělníky. Voščev viděl, že má růžové tváře, ne však od dobrého bydla, ale od zvýšeného tlukotu srdce, a líbilo se mu, že tomuto muži bije srdce vzrušením.

Inženýr řekl Čiklinovi, že už zahájil vyměřovací práce a označoval výkop, a ukázal na zatlučené kolíky – může se začít. Čiklin inženýra poslouchal a přitom si ověřoval vlastním mozkiem a zkušenostmi, jsou-li kolíky zatlučeny správně – byl ve skupině nejstarší a na výkopové práce byl mistr; jakmile dojde na kladení základů, podřídí se Čiklin Safronovovi.

"Máme málo rukou," řekl Čiklin inženýrovi, "to není práce, to je štvání – čas všechn užitků sežere."

"Pracovní úřad slíbil, že nám pošle padesát lidí, ačkoli já jsem žádal sto," pravil na to inženýr. "Jenže za všechny práce na výkopu budeme odpovídat jen vy a já; vy, to znamená vedoucí brigády."

"My nikoho vést nebudeme, my budeme jen srovnávat společný krok. Jen aby už tu byli lidi."

Po těch slovech vjel Čiklin lopatou do horní vrstvy hlíny, soustředěně skláněje k zemi zasmušilou a lhostejnou tvář. Voščev rovněž zaryl lopatou hluboko, vkládaje do práce veškerou sílu; připouštěl teď i takovou možnost, že až dnešní děti vyrostou, radost se stane myšlením a příští člověk najde v tomto pevném domě klid, aby mohl z vysokých oken hledět na rozlehlý svět, který ho očekává. Voščev už navždy zničil tisíce traviček, kořínků a drobných půdních zákoutí pilných broučků, teď pracoval v průchodu pochmurné hlíny. Čiklin ho však předběhl – už dávno odložil lopatu a vzal do rukou krumpáč, aby jím drolil spodní hutné horniny. Rozbíjel starou tvářnost pří-

rody, nedokázal však postihnout její smysl.

Přitom stále myslel na to, jak málo lidí má jeho skupina k práci, a proto spěšně vylamoval stáletou hlínu a všechny život svého těla proměňoval v údery do nehybných míst. Srdce mu rytmicky tlouklo, trpělivý hřbet se leskl potem; žádný ochranný tuk Čiklin pod kůží neměl, jeho staré žíly a vnitřnosti byly těsně pod ní, a ač nevnímal okolní svět mozkiem a vědomím, přesto jej přesně cítil. Když ještě býval mladší, měla ho ráda děvčata - z touhy po jeho mohutném, roz-toulaném těle, které se nešetřilo a bylo oddáno všem. Čikli-na teď potřebovalo mnoho lidí, kteří se utíkali do jeho ná-ručí a klidu jako k teplému ohni, on jich však chtěl obejmout příliš mnoho, aby i sám měl co cítit, a tehdy ho ženy i přá-tele ze žárlivosti opouštěli, a Čiklin za nočních smutků vy-cházel na trh a zvrhával prodejní stánky, nebo je někam odná-šel, a pak se za to soužil ve vězení a za letních višňových večerů vyzpěvoval písně.

K polední už Voščevova píle dávala méně a méně hlíny, práce už ho rozčilovala a opožďoval se za ostatními; jen je-den hubený kopáč pracoval ještě pomaleji. Byl to nemluva a sušinka, z jeho šedé bezbarvé tváře, obrostlé kolem dokola řídkými chloupky, kapal do hlíny pot slabosti; když vyhazo-val hlínu na okraj výkopu, kašlal a vychrchlával hleny, a když se pak uklidnil, zavíral oči, jako by toužil spát.

"Kozlove!" křikl na něho Safronov. "Ty už zas nemůžeš?"

"Baže ne," odpověděl Kozlov bezbarvým hlasem dítěte.

"Moc si dopřáváš," pravil Safronov. "Budeš v noci spá-vat na stole pod lampou, aby ses styděl a dal si pokoj."

Kozlov se podíval na Safronova červenýma zavhlýma očima

a chvíli na něho tupě a mlčky zíral.

"Proč ti nadáváš?" zeptal se Voščev.

Kozlov si vytáhl smítko z kostnatého nosu a odvrátil zrak, jako by zatoužil po svobodě, ve skutečnosti však netoužil po ničem.

"Říkají, že nemám žádnou ženskou," soukal ze sebe těžce a uraženě, "že se v noci pod peřinou miluju sám a že jsem pak ve dne vymilovanej a nestojím za nic. To víš, ti vědí všechno!"

Voščev se dal znova do kopání otravné hlíny a viděl, že hlíny a vůbec země zbývá ještě spousta - ještě dlouhý kus života by musel mít, než by neúnavnou prací zdolal tento zvrstvený svět, jenž skrývá ve svých temnotách pravdu večkerého bytí. Snad je lehčí vymyslet si smysl života v hlavě - a třeba pak na něj znenadání přijde nebo o něj zavede smutnou vlnou citu.

"Safronove," řekl Voščev, když mu došla trpělivost, "já budu radši přemejšlet bez práce, stejně se celým světem neprokopu až ke dnu."

"Nic nevytěmejšlíš," sdělil mu Safronov, nezvedaje hlavu od práce. "Nebudeš mít paměť a začneš myslet jako tamhle Kozlov sám na sebe, jako to hovádko boží."

"Co naříkáš, ubožátko," ozval se Čiklin někde vpředu. "Koukej na lidi a žij, když už jsi se narodil."

Voščev se podíval po lidech a řekl si, že to taky nějak vydrží, když to mohou vydržet oni: však zároveň s nimi vznikl a až přijde jeho čas, umře po jejich boku.

přeložila Anna Nováková